

Magánpénzverés Magyarországon

24

Szemben a nyugat-európai gyakorlattal, ahol számos világi és egyházi főúr, városok, sőt akár kolostorok is rendelkeztek pénzverési joggal, a Magyar Királyságban kizárólag a mindenkori uralkodó bocsáthatott ki törvényes fizetőeszközöket. Mivel a kivétel csak erősíti a szabályt, a magyar pénzverés ezer éve alatt azért persze előfordult, hogy az aktuális királyon, királynőn, avagy éppen a kormányzón kívül más „természetes” vagy „jogi” személy is legálisan folytathatott pénzverést, úgy, hogy nem sújtott le rá a törvény büntető keze.

Alig fél évszázados múltra tekintett vissza az önálló magyar pénzverés, amikor úgy tűnt, a Magyar Királyságban is párhuzamos (királyi és hercegi) pénzkibocsátás fog kialakulni. Miután I. András magyar király (1046–1060) külföldi száműzetéséből hazahívta öccsét, Béla herceget (*duxot*), vele kétharmad–egyharmad arányban osztoztak meg az ország területén. Csak találgathatunk, milyen – egyébként királyhoz hasonló – jogokat és jogosítványokat kaphatott Béla herceg a saját, *dukatus*-nak nevezett országrészében, de a pénzverés mindenképpen ezek közé tartozott, hiszen ismertek olyan ezüstpénzek, amelyeken BELA DVX, azaz Béla herceg körirat olvasható. I. András halálát követően I. Béla magyar királyként (1060–1064) oly módon folytatta tovább pénzverését, hogy denárjain neve már BELA REX (Béla király) formában került feltüntetésre. Unokaöccse, Salamon (1063–1074) uralkodása idején Béla fia, Géza kapta meg apja korábbi hercegi területeit, ahol ő is pénzt veretett, denárjain magát keresztény nevén MAGNVS DVX-nak nevezte, érdekes módon azonban később királyként veretett pénzein viszont már pogány nevét – GEVCA REX – használta. Bár a hercegi tartomány egészen 1095-ig állt fenn, a hercegi pénzverésnek többé nem lett folytatása.

Tóth Csaba

Béla herceg denárja

Géza herceg denárja

Zrínyi Miklós tallérja

Zrínyi Miklós garasa, 1527

Buda város denárja

Szeben város tízszeres dukátja, 1605

Nem kizárt azonban, hogy néhány, még apja életében megkoronázott uralkodónk hivatalos trónra lépését megelőzően párhuzamos pénzverést folytatott az éppen hatalmon lévő királlyal. Erre utalhat, hogy V. István alig 27 hónapos (1270. május 3. – 1272. augusztus 6.) osztatlan királyi hatalmának időszakára túl soknak tűnik a jelenleg hozzá kapcsolt, tucatnál is több éremtípus, így nagy valószínűséggel pénzverése már 1262-ben, ifjabb király (*iunior rex Hungarie*) korában megkezdődhetett. A közelmúltban a visegrádi Sibrik-dombon feltárt ispánsági várban előkerült leletanyag pedig arra enged következtetni, hogy még apja, II. András (1205–1235) életében verette itt IV. Béla (1235–1270) a tatárjárás kori kincshorizont jellegzetes magyar vereteit, a brakteátáknak is nevezett lemezpénzeket.

Korábban felmerült, hogy a 13–14. század fordulójának legnagyobb oligarchája, Csák Máté saját pénzverést is folytatott, de ennek feltételezése egy oklevél téves értelmezésén alapult. Egy szerencsés összetételű éremlelet révén viszont immáron bebizonyosodott, hogy ha a trencsényi

kiskirály nem is, Aba Amadé nádor viszont valóban veretett saját nevére ezüstdenárokat a 14. század első éveiben.

A késő középkori főúri magánpénzverés – Aba Amadé mellett – egyedüli példáját a horvát és magyar történelemben egyaránt meghatározó szerepet játszó Zrínyi (III.) Miklós (1489–1534), a szigetvári hős, Zrínyi (IV.) Miklós apja, továbbá a költő és hadvezér, Zrínyi (VII.) Miklós ükapja nyújtja. A család gazdagságát megalapozó ő jelentős kereskedelmi tevékenysége mellett széles körű bányaművelést folytatott, sőt, kivételes módon pénzverési jogot is szerzett. Legkorábbi pénzeit, amiket II. Lajos (1516–1526), majd I. Ferdinánd (1526–1564) uralkodása idején veretett, csupán a verdejegy különbözteti meg a hivata-

Brassó város tallercsegelye, 1601

los királyi veretekétől: a pajzsba foglalt két sasszárny, a Zrínyi család címere, illetve a nevének kezdőbetűiként feloldható N–S betűk. Teljesen más elbírálás alá esnek viszont Zrínyi Miklós 1527-ben kibocsátott garasai és tallérjai, amelyek már a saját neve, portréja és címere szerepel; ugyanakkor

Eszterházy (Fényes) Miklós ötszörös dukátja, 1770

semmi sem utal az éppen ekkor regnáló két uralkodóra, Szapolyai Jánosra (1526–1540) és I. Ferdinándra. Zrínyi Miklós pénzei ugyan ezüstből készültek, de kizárt, hogy fizetőeszközként funkcionáltak volna a mindennapokban, készítésük célja egyértelműen a Zrínyi család hatalmának és gazdagságának hirdetése volt.

A közép- és újkorban három városról is tudjuk, hogy autonóm pénzverést folytatott. Buda, a tatárjárást követően a budai várhegyen létrejött vár és város hihetetlenül gyorsan gyarapodott, a 15. századra már egyértelműen az ország gazdasági és politikai központjának számított. Köztudomású az is, hogy már a 13. század második felében pénzverés is folyt itt, kezdetben az esztergomi pénzverő mesterek jöttek át ide dolgozni, később önálló kamarává alakult. Buda város autonóm pénzverésére utaló írott forrásos adat ugyan még nem került elő, ismert viszont az Anjou-kori pénzeknek egy csoportja, amely éremképenél és köriratánál fogva szorosan összefügg egymással, ugyanakkor kiválik a rendes királyi veretek sorától. Ezeknek a kisméretű denároknak a jellege arra utal, hogy feltehetően Buda város saját autonóm veretei voltak, amelyeket a város I. Károly (1308–1342) és I. Lajos (1342–1382) uralkodása idején bocsátott ki. A pénzek éremképeinek párhuzamai megtalálhatók a királyi vereteken, köriratuk viszont nem az uralkodót nevezi meg, hanem Buda városára utal *Civitas Budensium* (Buda városa), *Moneta Budensium* (budaiak pénze), illetve *Libertas Budensium* (budaiak szabadsága) formában. Azt, hogy mikor és miért kapta a város a pénzverési jogot, és miért szakadt félbe a folyamat, ma még homály fedi.

Szeben városa, egykor az erdélyi szászok kulturális és kereskedelmi központja, 1427-től az erdélyi pénzverőkamara székhelye, ahol kis megszakításokkal közel háromszáz esztendőn keresztül folyt a magyar királyi és az erdélyi fejedelmi pénzek verése. Ezeket leszámítva csupán egy rövid időszakban került sor a városban önálló pénzkibocsátásra. A pénzverési jogot vélhetően Rudolf német-római császár (1576–1612) és magyar király (1576–1608) adományozta a városnak. A pénzverésre 1605-ben és 1606-ban került sor, először Rudolf, majd a következő évben Bocskai István fejedelem (1605–1606) nevében. A rövid életű arany- és ezüstpénzverés során 1605-ben készültek tízszeres, ötszörös, háromszoros, kétszeres és egyszeres dukátok, valamint ezüstből tallérok, illetve ezek többszörösei és hányadosai is, 1606-ból csupán dukátot ismerünk.

Brassó város garasa, 1613

Eszterházy (Fényes) Miklós tallérja, 1770

Batthyány Károly tízszeres dukátja, 1764

Batthyány Károly tallérja, 1768

Batthyány-Strattmann Lajos tallérja, 1788

Brassó városában először a 15. században folyt rövid ideig pénzverés, majd a 17. században az erdélyi fejedelmek korában működött itt pénzverde. A 17. században két alkalommal került sor autonóm, városi pénzek kibocsátására. 1602. március 29-én keltezett iratában Báthori Zsigmond fejedelem (1601–1602) engedélyezi a városnak tallérok verését, sőt meghatározza azok éremképét is. Ez a privilégium azonban csupán megerősítése lehetett egy korábbinak, hiszen ismertek már 1601-ben kibocsátott, durva kivitelű négyszögletes tallércsegelek [a csegely szögletes fémpénz – a szerk.], de fennmaradtak 1601–1602-ben készült verőtövek is hagyományos, kerek alakú tallérokhoz, ugyanakkor nem ismerünk velük készült autentikus, korabeli darabokat: a meglévő példányokat az 1870-es években verték az eredeti verőszerszámokkal. A brassói pénzverés következő szakaszára egy évtizeddel később, 1612 és 1615 között került sor. Ekkor kis számban vertek értékpénzket, aranydukátokat és ezüsttallérokat, a legnagyobb mennyiségben a három denár értékű garasok hagyták el a verdét, amelyeket a katonaság zsoldfizetésére használtak fel.

A 18–19. században ismét sor került hercegi pénzverésre. Az újkorban ugyan 1911-ig nem létezett magyar hercegi cím, viszont több család és magánszemély is megkapta a Szent Római Birodalom hercegi címét, többek között az Eszterházyak, a Pálffyak és a Batthyányak. A hercegi címmel pénzverési jog is járt,

A Batthyány-pénzek verőtövei

de ezzel a kiváltsággal Magyarországon csupán két Batthyány herceg, illetve az Eszterházy család egy tagja élt.

Eszterházy (Fényes) Miklós (1714–1790) herceg, ahogy ragadványneve is mutatja, rajongott a látványos ünnepegekért, így udvari reprezentációjának emelésére 1770-ben pénzeket veretett öt címletben a bécsi pénzverdében az akkor érvényben lévő ún. konvenciósi pénz-láb alapján.

Batthyány Károly (1698–1772) a trón és a Habsburg-dinasztia érdekében szerzett érdemeiért 1764-ben kapta meg a hercegi címet, pénzverési jogával már ebben az évben élt is. Pénzei öt címletben készültek a bécsi pénzverdében. A teljes címletsor (tíz dukát, öt dukát, dukát, tallér, féltallér) csak az első évben került kiverésre, 1765-, 1768- és 1770-ben csak egyes címleteket készítettek. A verőtöveket Josef Anton Toda, itáliai származású vésnök készítette.

Batthyány-Strattmann Lajos (1753–1806) a német birodalmi hercegi címet megszerző Batthyány Károly fivérének unokája volt, a címet 1788-tól haláláig viselte. Pénzeit a bécsi pénzverdében verette, a verőtöveket Johann Nepomuk Würth éremművész készítette. Pénzei hat címletben (tíz dukát, öt dukát, dukát, tallér, féltallér és 20 krajcár) készültek. Ezek a veretek, bár szervesen illeszkedtek a korszak pénzrendszerébe, nem játszottak szerepet a mindennapi pénzforgalomban, kibocsátásuk reprezentációs célokat szolgált.

Buda város látképe (fotó: Kardos Judit, Magyar Nemzet Múzeum ©2007)

